

Par vadlīnijām

Metodoloģiskās vadlīnijas teritorijas plānošanai applūstošajās teritorijās

LIFE+ projekta „RĪGA PRET PLŪDIEM” ietvaros viena no galvenajām sastāvdaļām ir „Metodoloģisko vadlīniju teritorijas plānošanai applūstošajās teritorijās” (turpmāk Vadlīnijas) izstrāde. Darbs tika uzsākts 2010. g. augustā un pabeigts 2012. g. jūnijā.

Šāda veida dokuments – Vadlīnijas – līdz šim nav izstrādāts Baltijas valstīs un ar to pasvītro savu nozīmību. Galvenais izstrādes pamatojums ir apkopot būtiskos soļus ilgtspējīgai teritorijas attīstībai un plānošanai applūstošajās teritorijās un ūdensobjektu krastos. Vadlīnijās tiek doti pamatprincipi kā jārikojas, uzsākot plānošanu ūdensobjekta krastā vai applūstošā teritorijā, lai panāktu sabalansētu attīstību un ieguvēji būtu gan attīstības ieceres virzītāji, gan konkrētā teritorija. Šādā veidā iespējams panākt drošu, sakārtotu un estētisku vidi ūdensobjekta krastā.

Plūdi ir jāuztver kā dabiski notiekošs process.

Vadlīnijas ir paredzētas speciālistiem (teritoriju plānotājiem, pašvaldību darbiniekiem u.c.), kuri ikdienas darbā saskaras ar plūdu risku, applūstošām teritorijām utt. Speciālistiem šāda veida informācija palīdzēs teritorijas plānojuma izstrādē, būvniecības ieceres attīstības uzsākšanā, civilās aizsardzības plāna izstrādē, politisku lēmumu pieņemšanā, atbalstot un izvērtējot dažāda veida projektus utt.

Vadlīnijas ir izmantojamas jebkurā Latvijas pašvaldībā, novados, republikas pilsētās utt. ar nozīmīgiem ūdensobjektiem, plūdu apdraudējumu teritorijas attīstības plānošanas dokumentu, piemēram, teritorijas plānojuma vai tematiskā plānojuma izstrādei, kā arī attīstot ūdensobjektu (krastu, piekļuvi tam utt.).

Izvērtējot apdraudējumu, tiek aplūkoti Latvijā esošie plūdu cēloņi un to iespējamās kombinācijas. Jāizvērtē faktorus un it īpaši to kombinācijas, kas izraisa teritorijas applūšanu. Šīs kombinācijas mainās klimata pārmaiņu ietekmē. Atsevišķi plūdu risku var noteikt, bet laika apstākļu kombinācijas, kā arī to sekas, ir neprognozējamas.

Vadlīniju nozīmīgākā sastāvdaļa ir teritorijas plānošanas principi applūstošajās teritorijās un ūdensobjektu krastos. Tie raksturo applūšanas riskus un varbūtības pielietojumu, principus un metodi. Darbā ir ietvertas sekojošas sadaļas:

- Metodika teritorijas plānošanai;
- Rīgas piemērs, ietverot SIA „PAIC” pētījumu „Ar klimata pārmaiņām saistīto hidroloģisko procesu izpēte un prognozēšana Rīgas pilsētas teritorijā un rekomendāciju izstrāde Rīgas pilsētas teritorijas aizsardzībai”;
- Applūstošo teritoriju kartēšanas pamatprincipi un prasības karšu saturam;
- Normatīvo aktu pārskats;
- Rekomendācijas teritorijas plānošanai un normatīvo aktu koriģēšanai;
- Pielikumi (Eiropas labākie piemēri u.c.).

Ūdens cilvēka uztverē bieži asociējas ar robežu nevis telpas vienojošo elementu. Bieži izrādās, ka ar ūdeni klātās teritorijas ir apgrūtinājums gan fiziskā, gan likumiskā izpratnē. Šī brīža pasaules prakse ūdensmalu (waterfront) attīstībai ir kā konceptuāla pieeja mainīgai telpai ar īpašu publisko nozīmi, kultūrvēsturisko biogrāfiju, kur tiek realizēti iespaidīgi projekti gan arhitektūras, gan pilsētplānošanas, gan arī ir izmaksu ziņā. Teritorijās un valstīs, kur plūdu apdraudējums ir ikdienas parādība jeb draud ar lielu to varbūtību un lieliem zaudējumiem, nepieciešami ekstraordināri kapitālieguldījumi.

Metodikā tiek iekļauts:

- Teritorijas izpēte;
- Teritorijas plānošana ūdensmalās. Mērķi un objekti;
- Ūdensobjektu krastmalu shematiskie šķērsprofili;
- Pretplūdu plāns;
- Apdrošināšana.

Svarīgi, lai plūdu prognozes būtu pareizas un ticamas, kas ļauj laikus sagatavoties plūdiem, nepieciešamības gadījumā informēt iedzīvotājus un jau laicīgi risināt šo problēmu, tādā veidā novēršot ekonomiskos un morālos zaudējumus. Iesaistītajām institūcijām jābūt gatavām iespējamiem plūdiem un atbilstoši rīcībai. Būtiska ir informācijas sniegšana plūdu riska novērtēšanai: kāds ir pieņemamais riska līmenis, cik daudz pūļu un naudas ir jāinvestē, lai mazinātu šo risku.

Metodika teritorijas plānošanai

Teritorijas plānošanas mērķis ūdensmalās ir krastu risinājumos ietvert ūdens mainīgos parametrus, tajā skaitā plūdus. Jārespektē nepieciešamība ūdensceļu izmantošanai, publiskai piekļuvei krastmalā kā arī upes šķērsgriezuma projektēšanai – plānošanai.

Applūstošo teritoriju plānošanu sāk ar detalizētu ūdensobjektu krastu inventarizāciju, kas ietver plūdu informāciju, aktualizāciju gan pieejamos datos, gan apsekojumu dabā, vēsturisko krasta stiprinājumu apsekošanu, kā arī intervijas ar iedzīvotājiem un ekspertiem. Attīstības ieceri jāizvērtē no lietošanas mērķa viedokļa – ūdens atkarīgs objekts vai ūdens neatkarīgs objekts, kur priekšroka tiek dota ūdens atkarīgam objektam. Ar ūdens atkarīgu objektu tiek saprasts ikdienišķai lietošanai domāts (infrastruktūras) objekts, kā arī arhitektūras objekts jeb objekts, kura arhitektūras neatņemama sastāvdaļa ir ūdens (akvatektūra).

Applūstošajās teritorijās, kur jau pastāv apbūve, ir jāizvērtē pretplūdu aizsardzības iespējas un tām jābūt ekonomiski pamatotām. Lielākā daļā gadījumu īpašniekiem pašiem jāatrisina būvju aizsardzība pret plūdiem. Šādu teritoriju tālākā attīstībā jāizsver iespēja iekļaut pretplūdu risinājumus, veidojot jaunu apbūvi, kas ir atbilstoši projektēta un veido esošās apbūves aizsardzības sistēmu (piemēram, piebraucamais ceļš kā dambis).

Plānošanas procesā, strādājot pie teritorijas (attīstības utt.) plāna, īpaša uzmanība jāpievērš meliorācijas un lietus kanalizācijas sistēmām, to savākšanas jaudai, nodrošinot šo sistēmu efektīvu darbību, kas līdzsvaro virszemes un apakšzemes ūdens līmeni.

Noteicošais faktors plānošanā ir pietiekamas teritorijas aptvēruma un ietekmes izvērtējums arī blakus esošām teritorijām, jo ūdensobjekti darbojas kopīgā sistēmā (hidrogrāfiskā tīklā). Jaunas apbūves plānošanas pamatā ir nepieciešama racionāla šķērsgriezuma ievērošana, kas obligāti ietver gan 1% applūduma augstāko ūdens līmeni, gan 98% garantēti nodrošināto zemāko ūdens līmeni, kas tiek iegūts no pietiekami precīziem aprēķiniem un uzmērījumiem.

Plānošanas procesā būtiska uzmanība jāpievērš jaunprojektējamiem ielu šķērsprofilu, kur tiek paredzēta vieta lietusūdens un meliorācijas sistēmai. Tiek piedāvāts ielu šķērsprofilos paredzēt atklātu sistēmu lietus ūdens novadīšanai uz infiltrācijas baseinu un tikai pēc tam kanalizācijas sistēmā. Šāda pieeja, protams, prasa papildus teritorijas, bet savukārt tās var izmantot kā ainavas elementus apbūves koncepcijās. Ideāla ūdens apsaimniekošanas sistēma ir tāda, kas ļauj ūdeņus absorbēt un uzkrāt nokrišņu rašanās vietā. Šī brīža tendence lietusūdens kanalizācijas sistēmu veidošanā ir saistāma kopā ar pilsētas un ainavas plānošanu, tuvinot to dabiskās aprites ciklam.

Pēdējā būtiskā sastāvdaļa metodikā ir apdrošināšana – plūdu riska apdrošināšana labvēlīgi ietekmētu gan īpašniekus, gan pārējos ieinteresētos, veicinot pretplūdu pasākumu realizāciju. Apdrošinātāja klātbūtne attīstības plānošanas procesos būtu vēlama kā indikators, lai novērstu situācijas, kas veidojās attīstoties nekustamā īpašuma tirgum (ap 2000. gadu) un radīja jaunus ciemus gan palieņu plāvās, gan plūdu apdraudējuma zonās.

Rīgas piemērs

Rīgas pilsētas gadījumā ir pieejami daudzi un dažādi dati, pētījumi, kartes utt., kas dod pilnīgāku priekšstatu par esošo situāciju – hidrogrāfisko biogrāfiju, plūdu risku, esošiem pretplūdu aizsardzības pasākumiem, ūdenslīmeņa mērījumu datiem, reljefa modelis utt. Šīs, augšminētās, sastāvdaļas dod precīzāku ieskatu tajā, kas ir pilsētai un kas būtu pilnveidojams. Citām Latvijas pilsētu pašvaldībām tas parāda to, kādi ir iespējamie dati, kurus var izmatot plānojot applūstošās teritorijas un ūdensobjektu krastus.

Applūstošo teritoriju kartēšanas pamatprincipi un prasības karšu saturam

Plūdu kartes veido ar mērķi, lai iegūtu detalizētāku informāciju par plūdiem, applūstošām teritorijām, apdraudējumu ēkām, infrastruktūras objektiem, riska objektiem, aizsargājamām dabas teritorijām utt. Būtiski ir panākt, lai iespējamo plūdu gadījumā iesaistītās personas spētu adekvāti rīkoties (kuras dzīvo, strādā utt. plūdu apdraudētā teritorijā).

Šīs sadaļas pamatā tika izvēlēta EXCIMAP rokasgrāmata plūdu kartēšanai, kas ir izstrādāta par pamatu ņemot Plūdu Direktīvu 2007/60/EK (2007. gada 23. oktobris) ar tajā ietvertajām prasībām. EXCIMAP rokasgrāmatā ir apkopota Eiropas pieredze un zināšanas plūdu kartēšanā. Kartēšanas metodikai tika izmantoti SIA „PAIC” pētījuma „Ar klimata pārmaiņām saistīto hidroloģisko procesu izpēte un prognozēšana Rīgas pilsētas teritorijā un rekomendāciju izstrāde Rīgas pilsētas teritorijas aizsardzībai” rezultāti.

Latvijā izstrādātajām plūdu kartēm tiek piedāvāta vienota to izveides sistēma. Svarīgi, lai kartēs sakristu vietu nosaukumi un to grafiskais noformējums. Izveidojot vienotu sistēmu būtiski ir rīkoties saskaņā ar „Aizsargjoslu likumu” un MK noteikumiem Nr. 406 „Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslu noteikšanas metodiku” (03.06.2008.).

Rekomendācijas teritorijas plānošanai un normatīvo aktu koriģēšanai

Viena no būtiskām Vadlīniju sadaļām ir rekomendācijas teritorijas plānošanai (saistošajiem noteikumiem, (Rīgas) attīstības plānam utt.) un normatīvo aktu koriģēšanai. Ieteikumi tiek iedalīti sekojošās grupās, kas attiecas uz:

- normatīviem aktiem un saistošajiem noteikumiem;
- teritorijas plānojumu, plānošanu applūstošās teritorijās (ūdensobjektu krastos).

Būtiskākie ieteikumi normatīvo aktu un saistošo noteikumu koriģēšanai ir sekojošiem dokumentiem – Aizsargjoslu likumam un MK noteikumiem Nr. 406 „Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslu noteikšanas metodika” (03.06.2008).

Rekomendācijās tiek ieteikts precīzi noteikt valsts un pašvaldību funkciju sadali plūdu pārvaldībā, pretplūdu aizsargbūvju plānošanā, nodrošināšanā un uzturēšanā, skaidri nosakot kā tiek plānota krasta līnija.

Rekomendācijās teritorijas plānošanai tiek ieteikts ievērot būtisko, izstrādājot jaunus plānojumus kā arī attīstot jau esošu apbūvi, kas saistīta ar ūdensobjekta krastu.